

Actieplan Stadsvogels

Handleiding om de stad nóg leefbaarder te maken

Vogelbescherming
NEDERLAND

Meer vogels in de stad, meer kleur aan ons bestaan

Vogels brengen kleur in het bestaan van mensen. Het kijken naar het gedrag van vogels op en rond het huis of kantoor blijft verrassend en boeiend. Vogels vergroten onze verbondenheid met de natuur en dragen zo bij aan de leefbaarheid van onze woon- en werkomgeving.

De aanwezigheid van vogels in onze directe leefomgeving is echter geen vanzelfsprekendheid. Echte stadsvogels als gierzwaluw en huismus hebben het moeilijk. De huiszwaluw is een bijzonderheid geworden in de bebouwde kom.

Met name het verdwijnen van de huismus wordt door veel mensen als een verlies ervaren, omdat deze soort zo dicht bij ons leeft. In veel gevallen heeft men echter niet in de gaten dat de oorzaak van de achteruitgang een optelsom is van al het eigen handelen.

Met gerichte aandacht en creativiteit is het mogelijk steden en dorpen weer aantrekkelijker te maken voor vogels en daarmee ook voor mensen.

In dit Actieplan Stadsvogels zijn voor de verschillende stedelijke leefgebieden van vogels – gebouwen (rood), groengebieden (groen) en water (blauw) – voorbeelden opgenomen van wat u zelf kunt doen om onze leefomgeving vogelvriendelijker te maken. Het zijn geen ingewikkelde dingen, je moet er alleen oog voor hebben. Steden en dorpen hebben een geweldige potentie als leefgebied voor vogels, omdat er een grote diversiteit aan leefmilieus bestaat.

Ik hoop dat dit actieplan een stimulans betekent om aan de slag te gaan in eigen omgeving. Geslaagde acties willen we graag op onze website plaatsen, zodat anderen er door kunnen worden geïnspireerd.

Veel succes.

Adri de Gelder,
directeur Vogelbescherming Nederland

Actieplan Stadsvogels

De stad als uniek natuurgebied

De stad leeft!

Een warme zomermiddag in een drukke stad. Tussen de tafeltjes van een vol terras scharrelen drie huismussen rond op zoek naar taartkruimels. In de dakgoot van een café zingt een merel uit volle borst en hoog boven de daken geven gierzwaluwen een spectaculaire vliegshow.

Voor 'een beetje natuur' hoeft je als drukke stedeling nauwelijks de deur uit. Wie even om zich heen kijkt, ziet dat de stad vol leven is. Onze straten, parken, slootjes en gebouwen vormen samen een uniek natuurgebied met een geheel eigen dieren- en plantenleven.

Stadsvogels vormen in dat geheel een belangrijk element. Ze zijn opvallend, kleurrijk en ze staan letterlijk dicht bij de mens. Zo verlevendigen ze de stad en maken haar tot een prettige plaats om te wonen. Vaak zijn stadsvogels onze eerste kennismaking met de natuur. Met opa de eendjes voeren in het park en 's winters pinda-snoeren rijgen voor de mezen.

Onze stadsvogels zijn óók een graadmeter voor het leefklimaat in de stad. Een vogelrijke stad is een stad met een gezonde stadsnatuur en dat betekent een gezonde leefomgeving voor mensen.

Het belang van steden en dorpen voor vogels

Nederland verstedelijkt. De stadsranden breiden zich uit en steeds meer vogels trekken de steden in. Daar vinden ze het voedsel, de nestgelegenheid en de schuilplaatsen die in de buitengebieden verdwenen zijn. De stedelijke omgeving wordt daarom steeds belangrijker als leefmilieu voor stadsvogels.

Wat zijn nu ‘typische’ stadsvogels? Veel soorten die zich in de stad vestigen komen uit biotopen (leefgebieden) die wel wat weg hebben van wat de stad biedt. Door vogelogen gezien zijn onze steden en dorpen een mozaïek van halfopen bossen, water en vooral heel veel steen. Bosvogels als roodborst en winterkoning voelen zich daar

om prima thuis in onze parken en tuinen. In de vijvers en grachten zwemmen watervogels als meerkoet en wilde eend en op de kunstmatige rotsen van onze gebouwen nestelen gierzwaluw en zwarte roodstaart.

Enkele soorten wonen al zo lang met ons samen, dat ze zich helemaal hebben aangepast aan een leven met en tussen de mensen. Zozeer dat ze eigenlijk nergens anders meer voorkomen dan op en rond ons huis. Het bekendste voorbeeld is natuurlijk de huismus.

De stadsvogelpopulatie is nog steeds in beweging. De fuut en de blauwe reiger zijn de afgelopen decennia de bebouwde kom binnengetrokken en ook de sperwer is een succesvolle broedvogel van het stedelijk gebied geworden.

De huismus

De naam zegt het: huismussen horen bij huizen. Hun verbondenheid met de mens is zo hecht dat ze eigenlijk niet uit het straatbeeld zijn weg te denken. Toch gaat het niet goed met de huismus, ze staan zelfs op de Rode Lijst. Kruidenveldjes en rommelhoekjes, waar mussen insecten en zaden kunnen vinden, zijn grotendeels verdwenen. Ook zijn er minder heggen, struiken en klimophagen. Van veel moderne huizen is de ruimte onder de dakpannen gedicht met vogelschroot, zodat huismussen er geen nesten meer kunnen bouwen. Vogelbescherming Nederland heeft in 2005 het Actieplan Huismus gelanceerd (zie www.vogelbescherming.nl).

Welke ‘nieuwe’ soorten er nog bij zullen komen blijft een verrassing, maar één ding is zeker: stuk voor stuk zijn het opportunisten die zich weten aan te passen aan het hectische stadsleven.

Stadsvogels hebben uw hulp nodig

Helaas gaat het niet met alle stadsvogels even goed. De alarmerende achteruitgang van de huismus, stadsvogel van het eerste uur, maakt duidelijk dat meer stad niet altijd meer stadsvogels betekent.

Het leefmilieu in de stad is aan het veranderen ten opzichte van dertig jaar geleden. Moderne gebouwen hebben nauwelijks nog kieren en gaten waarin hollenbroeders kunnen nestelen. Steden worden compacter gebouwd, waardoor veel openbaar groen verdwijnt. Dankzij de nieuwe tuinmode van tegels en schuttingen veranderen privé-tuinen in steenwoestijnen waar voor vogels niets meer te halen is.

Hoog tijd om het tij te keren, want minder stadsvogels betekent een stad met minder kwaliteit. Wat is Koninginnedag zonder de gierende roep van gierzwaluwen? Wat is een straat zonder huismussen?

Actieplan Stadsvogels

Met het Actieplan Stadsvogels spreekt Vogelbescherming Nederland iedereen aan die iets met stadsinrichting en beheer te maken heeft. Niet alleen de gemeenten, maar ook projectontwikkelaars, bedrijven, hoveniers en (tuin)architecten. Vogelbescherming doet een beroep op u om de steden weer vogelvriendelijk te maken.

Met korte heldere tips wordt per stadsbiootop aangegeven wat u kunt doen voor de vogels. Die tips worden geïllustreerd met voorbeelden van geslaagde projecten.

Dit actieplan laat zien hoe makkelijk het is om met eenvoudige voorzieningen en innovatieve oplossingen de leefomgeving voor stadsvogels te verbeteren, en daarmee ook voor onszelf. Een leefbare stad is een stad vol leven!

Kijk ook op de website

Op www.vogelbescherming.nl/stadsvogels vindt u meer achtergrondinformatie over de verschillende tips. U leest er ook meer over de voorbeeldprojecten. De site wordt actueel gehouden met nieuwe projecten en ideeën. Weet u zelf een goed project, aarzel niet om dat door te geven via onze site.

U kunt wat doen!

Onder het begrip 'stad' valt een aantal zeer verschillende biotopen (leefgebieden) met elk een eigen vogelpopulatie. Van de sterk versteende binnenstad tot de relatief groene buitenwijken, maar ook de haven- en bedrijventerreinen aan de randen; overal vinden vogels wel een plaats.

De stedelijke leefgebieden kunnen we onderverdelen in gebouwen, groengebieden en water, ofwel: rood, groen en blauw. Elk met zijn eigen mogelijkheden voor stadsvogels.

Groengebieden

Stedelijk groen is voor de meeste stadsvogels van levensbelang. Vogels vinden er beschutting, nestmateriaal en voedsel. Daarnaast verbetert stadsgroen ook direct het leefklimaat van mensen: gras, bomen en struiken produceren zuurstof en verhogen de luchtvochtigheid in het van nature droge stadsklimaat. Ook filteren stadsbomen jaarlijks vele tonnen fijnstof uit de lucht.

Stadsgroen vind je in alle vormen en maten. Je hebt de grote, aaneengesloten groengebieden als stadsparken en sportvelden, het mozaïek van privé-tuinen met een grote verscheidenheid aan inrichtingen, en daarnaast kleine stukjes snippergroen temidden van de grijze steenmassa. Bijna alle groen is met elkaar verbonden door een netwerk van begroeide weg- en spoorbermen.

Parken, sportvelden, begraafplaatsen en volkstuincomplexen

Grote groengebieden onderhouden vaak een rijke bosvogelpopulatie. Spechten en boomkruipers, roodborsten en winterkoninkjes kun je

er het hele jaar door vinden. In de lente komen daar zomerbroeders als zwartkop, tuinfluiter en tijtjaf bij.

Wie kan wat doen?

Groenbeheerders, tuinarchitecten, hoveniers, particulieren en volkstuinders kunnen het stadsgroen vogelvriendelijker maken.

- Richt bermen en parken ecologisch in, met inheemse planten, bomen en struiken.
- Plant heggen, hagen en struiken of dichte klimplanten. Hier vinden vogels schuil- en nestgelegenheid.
- Plant bes- en vruchtdragende bomen en struiken.
- Vermijd het gebruik van insecticiden en herbiciden.
- Maak natuurlijke randen en overgangen; plant een rij struiken tussen de bomen en het gras in, maai een strook gras vlak voor de struiken minder vaak.
- Zorg voor afwisseling in de leeftijd van de bomen; verscheidenheid in planten biedt plaats aan meer verschillende vogelsoorten.

Boerenzwaluw en huiszwaluw

Zwaluwen zijn gezellige burens en prima insectenbestrijders. Het bekendst is de boerenzwaluw; die van het luciferdoosje. Hij metselt zijn nest van klei en leem traditioneel in schuren of veestallen, maar bij

gebrek daaraan ook onder bruggen en carports of zelfs in portieken van huizen. De huiszwaluw is iets kleiner, maar ook hij metselt nette kommetjes van klei en leem, liefst tegen licht gekleurde dakoverstekken en onder dakgoten. De oeverzwaluw is onze kleinste soort; hij broedt in zelfgegraven nestgangen in steile zandbergen of oevers. Boeren- en huiszwaluwen kunnen we helpen met kunstnesten, oeverzwaluwen met een nestwand of zandberg.

Oudere bomen bieden broedplaatsen voor hollenbroedende vogels, jongere bomen moeten de oude ooit vervangen.

- Laat takkenhopen liggen; zo ontstaan beschutte plekje voor allerlei grotere en kleinere dieren. Vooral de winterkoning maakt er graag gebruik van.

Voorbeeldproject:

Natuurtuinpark Amstelglorie, Amsterdam.

Tuinen en openbaar groen in woonwijken

Er bestaat geen makkelijkere manier om van de natuur te genieten dan de vogels gewoon aan huis te laten komen. Op de voedertafels zijn altijd wel koolmezen en pimpelmezen te vinden, ook vinken zie je er vaak en in het gras zoeken merels naar wormen en insecten.

Wie kan wat doen?

Tuineigenaren, bewonersgroepen, woningcorporaties, hoveniers, tuinarchitecten, projectontwikkelaars en gemeenten kunnen vrij eenvoudig een woonwijk vogelvriendelijk inrichten. Zorg voor voldoende voedsel, water en beschutting en de vogels komen vanzelf wel.

- Inheemse bomen en (besdragende) struiken trekken veel vogels aan.
- In privétuinen kunnen diverse voorzieningen worden aangeboden zoals nestkastjes, een voedertafel of een drinkschaal of tuinvijver.
- Als er huiszwaluwen in de buurt zitten, laat dan modderige plekken over waar ze grond vandaan kunnen halen om hun nesten van te bouwen.

- De beste resultaten zijn te verwachten als een hele buurt of stadswijk meedoet, waarbij de (vogelvriendelijke) inrichting van de privé-tuinen en het openbaar groen op elkaar worden afgestemd. Woningcorporaties of projectontwikkelaars kunnen een ecologische tuinarchitect in de arm nemen. Gemeenten kunnen buurtprojecten voor een vogelvriendelijke wijk stimuleren en ondersteunen.

Voorbeeldproject:

De Kersentuin, Utrecht.

Verbindingsgroen

Begroeide wegbermen, spoorbermen en lange bomenlanen vormen groene verbindingaders door de stad heen en beslaan bij elkaar een behoorlijk groot oppervlak. Langs deze aders kunnen vogels van het ene grote groengebied

naar het andere vliegen en kunnen soorten uit het buitengebied, zoals gaai en groene specht, tot diep in de stad doordringen. Voor veel vogels zijn stapstenen – kleine groengebiedjes tussen de stadsparken en het buitengebied in – ook al voldoende.

Wie kan wat doen?

Stedebouwkundigen, diensten Ruimtelijke Ordening van gemeenten en groenbeheerders zijn bij uitstek de aangewezenen om groene netwerken op peil te brengen of te houden.

- Een functioneel netwerk van verbindingsgroen aanleggen begint bij ruimtelijke ordening. Een groen netwerk kan worden vastgelegd in een gemeentelijk groenstructuurplan of bestemmingsplan.

De scholekster

Scholeksters stellen geen hoge eisen aan hun broedplaatsen. Een goed uitzicht en wat gras of stenen om hun eieren tussen te leggen zijn voldoende. Toch kwam het wel als een verrassing toen de eerste broedparen bovenop gebouwen werden aangetroffen. Vreemd is het niet; de met grind bedekte daken van flatgebouwen of loodsen zijn perfecte kunststranden op hoog niveau. Maar ze broeden niet op elk dak want er moeten wel goede voedselgebieden in de buurt zijn. Sportvelden of grote gazons in parken. De scholekster doet het goed in onze steden, en zijn vrolijke *tepiet-tepiet* hoort er inmiddels helemaal bij.

Twee monumentale rode beuken in Alphen aan de Rijn

- Behoud bestaande bomenlanen en leg nieuwe aan met inheemse bomen en struiken.
- Zaai weg- en spoorbermen in met wilde-kruidentmengsels.
- Zorg in de groenstroken voor een ecologisch beheer.

Voorbeeldproject:

Weidelinten in Schiedam.

Snippergroen

Die eenzame boom in de winkelstraat, het vergeten overhoekje tussen twee huizenblokken of een rij struikjes rondom een parkeerterrein. Allemaal kleine stukjes natuur die de grijze steenmassa opfleuren. Het is verrassend hoe waardevol zo'n groene postzegel kan zijn. Een

enkele boom huisvest miljoenen insecten, die gegeten worden door mezen en boomklevers, en de onkruidveldjes worden bezocht door zaadeters als huismussen en putters.

Wie kan wat doen?

Gemeentelijke groenbeheerders en diensten Ruimtelijke Ordening kunnen met betrekkelijk weinig middelen veel bereiken.

- Bestaand snippergroen beschermen.
- In vergeten hoekjes de (on)kruiden niet meer wieden of platspuiten.
- Nieuwe bomen planten op kale pleinen en tussen kantoorgebouwen.
- Behoud restanten van groen wat moet verdwijnen door stadsvernieuwing.

Water

In stadsgrachten, met weinig riet en waterplanten, bouwen meerkoeten hun nest net zo makkelijk van allerlei drijvend afval. Sloten, kanalen en grachten vormen een verbinding met het buitengebied. Vanaf flauwe oevers kunnen merels en andere vogels baden en drinken, terwijl huiszwaluwen er modder vinden voor hun nesten. Oeverplanten bieden vogels beschutting en zuiveren het water. Blauwe reigers en ijsvogels vinden prooi in gezonde waterpartijen.

Wie kan wat doen?

Gemeentelijke diensten Ruimtelijke Ordening, waterschappen, groenbeheerders, bedrijven met water in de buurt kunnen waterpartijen nóg aantrekkelijker maken.

- Leg meer vijvers aan en reserveer vogeleilandjes.
- Voorzie bestaande waterlopen waar mogelijk van natuurlijke oevers.
- In de buurt van helder, visrijk water kan een ijsvogelwand worden aangelegd.
- Leg bij een vijver of plas aan de rand van een stad of dorp een oeverzwaluwwand aan en zorg voor jaarlijks onderhoud.

Voorbeeldprojecten:

- *Ecologische herinrichting Stadsdommel, Eindhoven.*
- *Natuurlijke oevers van sloten en vijvers in Alkmaar.*
- *Ecologisch Proefproject in de Australiëhaven, Amsterdam*

De zwarte roodstaart

De zwarte roodstaart komt van nature voor in bergachtige en rotsige gebieden. In ons land voelt het parmantige vogeltje zich echter ook prima thuis in nieuwbouwwijken, industriegebieden en kantoorparken, op bouw- en slooplocaties en op spoorwegemplacementen. Hier vinden ze zowel kunstmatige rotsen om te nestelen als grote open ruimtes waar ze op insecten kunnen jagen.

Tegen de tijd dat in een nieuwbouwwijk de begroeiing van bomen en struiken zo dicht is geworden dat de zwarte roodstaart het benauwd krijgt, is er ergens anders in de stad wel weer een bouwproject te vinden.

Gebouwen

Bij het woord stad denk je toch het eerst aan de gebouwen. Onze huizen, kerken en kantoren vormen prachtige kunstmatige rotswanden, waar holenbroedende vogels als gierzwaluw en huismus graag gebruik van maken. Op sommige plaatsen in Nederland broedt op zeer hoge gebouwen zelfs een slechtvalk. Maar veel moderne huizen zijn ontoegankelijk gemaakt voor broedvogels.

Huiszwaluw en boerenzwaluw metselen hun komvormige nesten onder overhangende dakranden en balken. Een begroeiing met klimop of andere klimplant beschermt niet alleen de gevel, maar biedt ook vogels beschutting en voedsel. Merels bouwen er hun nest en mussen jagen in de klimophaag op insecten of kunnen er in weg duiken als er gevaar dreigt. De platte daken van flats en fabriekslodsen zijn zeer geschikt als broedgebied voor scholeksters, visdieven en meeuwen.

Wie kan wat doen?

Woningcorporaties, architecten, projectontwikkelaars, bouwbedrijven, hoveniers, tuinarchitecten, dakdekkers en gemeenten; iedereen die bouwt of inricht kan stadsvogels aan nestruimte helpen.

- Verwijder bestaand vogelschoot en leg geen nieuwe aan of verplaats de strips tot boven de tweede of derde pannenrij.
- Bij nieuwbouw of renovatie kunnen neststenen in de gevel worden ingemetseld.

- Leg nestpannen op het dak; dit kan zowel bij nieuwbouw als bij bestaande huizen.
- Laat klimplanten langs de gevels groeien.
- Voorzie daken van een grindlaag, losse grindbakken of een groendak. Zo ontstaan kunstmatige stranden en graslanden hoog boven het maaiveld.
- Op hoge gebouwen kunnen nestkasten geplaatst worden, waar soms zelfs slechtvalken op af komen, zoals bij het ING-gebouw in Utrecht.

Voorbeeldprojecten:

- *Kunstnesten voor huiszwaluwen, Woensdrecht.*
- *Gierzwaluwneststenen in Kampen.*

Bedrijventerreinen- en Havengebieden

Bedrijventerreinen of havengebieden zijn vaak relatief rustige plaatsen met veel open ruimte. Hier liggen tal van kansen voor natuurontwikkeling, in de vorm van natuurstroken of oeverzwaluwwallen. Ook vinden we hier veel platte daken waar meeuwen, scholeksters en sterns kunnen broeden.

Wie kan wat doen?

Individuele bedrijven, terreinbeheerders en managers van bedrijvenparken kunnen een ecologische draai aan plannen geven.

- Bij aanleg van een nieuw bedrijventerrein of bij een havenuitbreiding kan een ecologische inrichting in het hele plan worden meegenomen,

Duurzaam bouwen en het bouwbesluit

Naast voordelen voor het milieu en de natuur, kan duurzaam bouwen ook financiële voordelen hebben. De Regeling Groenprojecten van VROM biedt mogelijkheden om investeringen in duurzame nieuwbouw, renovatie en herbestemming te financieren. Dit gebeurt met leningen tegen extra gunstige rentepercentages. Om de groene financiering te ontvangen is een groenverklaring nodig, die aan te vragen is bij SenterNovem. Deze toetst het geplande project aan de criteria van Duurzame Woningbouw. Zie voor meer informatie de websites www.senternovem.nl en www.dubo-centrum.nl.

maar ook op bestaande terreinen is veel mogelijk. Goed voor vogels, prettig werken voor mensen.

- Plant bomen en struiken en leg waterpartijen aan met natuurlijke oevers.
- Plaats op bedrijventerreinen die grenzen aan water oeverwaluw- en ijsvogelwanden.
- Bevestig nestkasten aan de gebouwen of leg grind- of groendaken aan.

Voorbeeldprojecten:

- *Oeverwaluwwand Recyclingbedrijf de Vijfhoek.*
- *Oeverproject industrieterrein Beverkoog.*

Bouwterreinen

Bouwlocaties en braakliggende terreinen vormen tijdelijke biotopen, waarvan de dynamiek zorgt voor een afwisselende vogelpopulatie. In zandhopen of steil afgegraven wanden kan zich soms opeens een kolonie oeverwaluwen vestigen, op opgespoten zandvlaktes broeden kleine plevieren. De planten die hier uit de

grond schieten zijn vrijwel allemaal pioniersplanten die grote hoeveelheden zaden vormen. Daar komen zaadeters als putters en mussen op af. De Zwarte Roodstaart is een vaak geziene broedvogel op bouw- en slooplocaties.

Wie kan wat doen?

Bouwbedrijven, havenbedrijven en grondverzetters hebben de mogelijkheid om pioniers te ontzien.

- Leg een oeverwaluwwand aan in een rustige hoek van het terrein. Zo krijgen oeverwaluwen een kans, en wordt voorkomen dat ze zich vestigen op een plaats waar ze de bouwwerkzaamheden ophouden. Belangrijk is dat de wand jaarlijks onderhouden wordt, waarbij de gangen opnieuw vol zand gestopt worden. Dit moet gebeurd zijn vóór eind maart, wanneer het broedseizoen begint.

Voorbeeldprojecten:

- *Kunstmatige wand voor oeverwaluwen, Bergen op Zoom.*

Voorbeeldprojecten

Natuurtuinpark Amstelglorie, Amsterdam

Locatie Een groot volkstuincomplex van 20 hectare, 440 tuinen, gelegen aan de Amstel tegen Amsterdam-Zuid.

Betrokken partijen De volkstuindersvereniging Amstelglorie, die het park sinds 1953 beheert, in haar ecologisch beleid gestimuleerd door de koepelorganisatie AVVN.

Het project Vanaf de beginjaren negentig voert volkstuindersvereniging Amstelglorie een ecologisch beleid. Dat geldt zowel voor het algemeen groen – ongeveer de helft van het oppervlak – als voor een deel van de privé-tuinen. In 2002 behaalde het park als eerste in

Nederland de maximale waardering voor het Nationaal Keurmerk Natuurlijk Tuinieren. Er zijn velden met wilde planten en kruidentuinen aangelegd, de oevers van sloten en singels zijn op verschillende plaatsen natuurvriendelijk ingericht en er zijn takkenwallen verzeen. Op het complex hangen veel nestkasten. Sloten en singels kennen een rijk waterleven.

Vogelsoorten Naast alle bekende tuinvogels ook vijf verschillende soorten mezen, groene spechten, grote bonte spechten en zelfs koekoeken. Dankzij de vele waterpartijen met schoon viswater vind je er blauwe reigers, futen en ijsvogels. Bijzonder zijn de broedparen van bosuil en ransuil.

Weidelinten Park de Kethel, Schiedam

Locatie Nieuwbouwwijken rond landschapspark Kethel in Schiedam, aangelegd tussen 1985 en 2005.

Betrokken partijen Gemeente Schiedam, ONS Ingenieursbureau.

Het Project In de jaren negentig werd de woonwijk Schiedam-Noord ontwikkeld. Daarbij dreigde het kerkdorp Kethel – bekend van prenten van de daar geboren Rien Poortvliet – opgeslokt te worden. De gemeente besloot dat dit oorspronkelijk stukje veenweidegebied behouden moest blijven, maar niet als een geïsoleerd eilandje tussen asfalt en beton. Landschapspark

en beschermd stadsgezicht Kethel kreeg daarom levende verbindingen met het buitengebied via zogenaamde weidelinten. Het zijn veertig meter brede grasstroken met wat sloten, knotwilgen en een enkele andere boom. Langs deze groene wegen reizen insecten, amfibieën en vogels de stad in. Schiedam is bezig alle bestemmingsplannen onder één groene noemer te brengen. Het resultaat is een S-vormig groen lint dat door heel de stad waaiert. Ingenieursbureau ONS is de ontwerper en uitvoerder van het project.

Vogelsoorten Watervogels, waaronder zelfs fuut en ijsvogel, maar ook halsbandparkiet, Kievit en roofvogels worden tot in de stad gezien.

Ecologisch ingerichte VINEXwijk De Kersentuin, Utrecht

Locatie Leidsche Rijn, Utrecht; 94 woningen opgeleverd in 2003, aanplant bomen en struiken in voorjaar 2004.

Betrokken partijen Vereniging De Kersentuin, Woningcorporatie Portaal en Gemeente Utrecht.

Het project VINEXlocaties staan niet direct bekend om hun groene karakter. In de Leidsche Rijn bij Utrecht, besloot een enthousiaste bewonersvereniging hun wijk ecologisch in te richten. De Kersentuin vormt nu een groene oase tussen de standaard VINEXblokken. Het project heeft de steun van de gemeente Utrecht en de bewoners mogen óók de openbare ruimte inrichten en beheren. Voor het ontwerp heeft de vereniging een tuinarchitect in de arm genomen, de inrichting is samen met drie ecologische hoveniers gedaan. Alle aangeplante bomen zijn fruit- of vruchtdragend en er staan veel struiken en sluiermuren (framework waarlangs planten kunnen groeien) die beschutting bieden aan vogels. In ruim vijftig gevels zijn nestkaststenen en nestplaatsen voor gierzwaluwen aangebracht.

Vogelsoorten Het project is jong, en nog relatief kaal en onbeschut. Het aantal broedvogels is daarom nog klein. Het eerste jaar broedde er een zwarte roodstaart en in 2005 ook een paar kool- en pimpelmezen. Merel, roodborst, heggenmus en winterkoning komen wel voedsel zoeken, maar broeden er nog niet. Dankzij de

ecologische aanplant en het ecologisch beheer wemelt het er 's winters van de doortrekkers zoals groenlingen, putter, sijzen, mezen en spreeuwen.

Ecologische herinrichting Stadsdommel, Eindhoven

Locatie Het riviertje de Dommel en haar oevers, binnen het centrum van Eindhoven.

Betrokken partijen Gemeente Eindhoven, Waterschap De Dommel.

Het project De Dommel was van oudsher een beek met de functie van verbindingszone voor allerlei beestjes en planten met andere typische beekdalgebieden. In de loop der eeuwen kreeg het water meer en meer het karakter van een stadsgracht. De gemeente Eindhoven besloot in 2002 tot herinrichting van de binnenstad-

Dommel tot ecologische verbindingszone. Samen met waterschap De Dommel zijn onder andere een natuurvriendelijke oever en een vispassage ontworpen, plus een ecologische stapsteen. Die bestaat uit een klein natuurgebied met bomen, struiken, ruigte en een poel. Na de uitvoering, gerealiseerd door de gemeente, heeft de Dommel weer wat van haar oude dynamiek terug, zoals past bij een laaglandriviertje.

Vogelsoorten De grote gele kwikstaart heeft er gebroed, er worden ijsvogels gezien en in de winter zwemmen groepen dodaarsjes de binnenstad in.

Ecologisch Proefproject in de Australiëhaven, Amsterdam

Locatie De Australiëhaven in Amsterdam-West, aangelegd in 1995.

Betrokken partijen Havenbedrijf Amsterdam.

Het project Een strook van ongeveer zes hectare op het terrein van het Gemeentelijk Havenbedrijf Amsterdam is ingericht als natuurgebied. Om een zo gevarieerd mogelijk geheel de creëren is een deel beplant met bos en zijn op andere plaatsen moeras en heuvellandjes aangelegd. Verder liggen er poeltjes en natuurlijke oevers. Na zes jaar van monitoring leek het dieren- en plantenleven redelijk stabiel. De stand van de vogelpopulaties wordt bijgehouden door de Dienst Ruimtelijke Ordening, afdeling Ecologie van de Gemeente Amsterdam.

Vogelsoorten Vlak na de oplevering van het project broedde er een paartje kleine plevieren. Daarna werd het voor de steltlopers al snel te ruig. In de duindoorns hebben enige jaren kneuen gebroed. In de oeverbegroeiing en in het riet broeden wilde eend, kleine karekiet, meerkoet en waterhoen. De toenemende verruiging van de restanten bosplantsoen en spontaan bos op

een oud spuitveld boden en bieden onderdak aan zanglijster, merel, nachtegaal, zwartkop, grasmus, winterkoning, heggenmus, ekster, zwarte kraai. De poelen werden al snel gekoloniseerd door rugstreeppadden, gewone padden, bruine kikkers en groene kikkers.

Kunstnesten voor huiszwaluwen, Woensdrecht

Locatie Woensdrecht, Stallaertstraat en omgeving; 40 kunstnesten voor huiszwaluwen.

Betrokken partijen Bewoners, Woningstichting Woensdrecht, 'Zwaluwen Adviesbureau op non-profit basis'.

Het project In 2005 renoveerde Woningstichting Woensdrecht de daken, goten en overstekken van haar huizen. In de Stallaertstraat en omgeving broedden huiszwaluwen; door de renovatie raakten ze hun oude nesten kwijt. Nieuwe

kunststof overstekken bleken niet geschikt voor de vogels om hun klei-nesten aan te bevestigen. Op advies van 'Zwaluwen Adviesbureau op non-profit basis' heeft de woningstichting tegen de kunststof overstekken houten constructies aangebracht met lok-kunstnesten en met genoeg ruimte ernaast waar de zwaluwen zelf nesten kunnen metselen.

Hetzelfde jaar nog zijn de kunstnesten door huiszwaluwen in gebruik genomen. In zowel de kunstnesten als in zelfgebouwde nesten worden met succes jonge huiszwaluwen grootgebracht.

Gierzwaluwneststenen in Kampen

Locatie Herbouwwoningen in Oranjewijk, Kampen.

Betrokken partijen Bewoners, Delta Wonen, Bouwbedrijf Wensink en Prins, 'Zwaluwen Adviesbureau op non-profit basis'.

Het project De historische havenstad Kampen is dankzij haar oude gebouwen en haar ligging aan zowel water als tussen de weilanden een ideale gierzwaluwstad. De Oranjewijk, ten noordwesten van het oude centrum, is gebouwd rond 1930. In de traditionele woningen met spitse pannendaken, overstekende goten en

dakranden, vestigden zich in de loop der jaren een groot aantal gierzwaluwen. Rond 2000 besloot woningbouworganisatie Delta Wonen de bestaande woningen af te breken voor nieuwbouw. Na acties van bewoners en gierzwaluwbeschermers schonk Bouwbedrijf Wensink en Prins 54 neststenen die in de noordgevels van onder andere liftschachten werden ingebouwd. Hoewel de oplevering pas halverwege het broedseizoen van de gierzwaluwen plaatsvond, zijn de nieuwe nestplaatsen langzaam geaccepteerd. Daarmee is het oude broedterritorium voor gierzwaluwen behouden gebleven.

Oeverwaluwwand bij Recyclingmaatschappij Vijfhoek, Almere

Locatie Bedrijfsterrein Recyclingmaatschappij Vijfhoek te Almere.

Betrokken partijen Recyclingmaatschappij Vijfhoek Flevoland bv.

Het project Het recyclingbedrijf verwerkt zowel bouw- en sloopafval als zand en grond. In 2001 werden oeverwaluwen gezien bij verschillende gronddepots. Besloten is om één van de depots in te richten als permanente broedplaats, waarbij erop gelet is dat er voldoende bescherming en voedsel voor de vogels aanwezig is. De wand is zes meter hoog, twintig meter lang en ervoor ligt een waterbassin.

Na het eerste jaar is het aantal oeverwaluwen dat gebruik maakt van de wand gegroeid van 100 naar 450 paar. De vogels lijken zich er niet aan te storen dat er vlakbij continu werkzaamheden plaatsvinden. In een van de loodsen heeft zich bovendien een familie kerkuilen gevestigd. Ook hier geldt dat de bedrijfsactiviteiten gewoon doorgang vinden.

Oeverproject industrieterrein Beverkoog, Alkmaar

Locatie Alkmaar, industrieterrein Beverkoog; gerealiseerd in 1998.

Betrokken partijen Waterschap, Gemeente Alkmaar en VSM Geneesmiddelen.

Het project Rond het industrieterrein Beverkoog is een lijnvormige groenstructuur aangelegd met een hoge dichtheid aan struweelsoorten. Langs het water, dat grenst aan de kruidentuinen van geneesmiddelfabrikant VSM, zijn de oevers natuurvriendelijk ingericht. Hierbij zijn de oevers ontdaan van de gebruikelijke verhardin-

gen en onregelmatiger gemaakt. Er is gebaggerd en er zijn een beek, een onderwaterbeschoeiing van wilgentenen en helofytenfilters aangelegd. Ook zijn er enkele steile wanden gemaakt voor ijsvogels. De oevers en de groenstrook worden sindsdien ecologisch beheerd door het waterschap, de gemeente Alkmaar en de tuinploeg van VSM. Het project is in 2001 genomineerd voor de Alkmaarse milieuprijs en werd tweede.

Vogelsoorten De ijsvogel broedde er al in het eerste jaar na het aanleggen van de steile wand en heeft dat in bijna alle volgende jaren weer gedaan. Het aantal waargenomen libellensoorten is gestegen van 4 naar 24.

Kunstnestenwand voor oeverzwaluwen, Bergen op Zoom

Locatie Eilandje in het Reimerswaalpark in wijk De Bergse Plaat te Bergen op Zoom. Kunstmatige oeverzwaluwwand met ongeveer 250 nestplaatsen.

Betrokken partijen Bewoners, natuurorganisatie IVN, Gemeente Bergen op Zoom, 'Zwaluwen Adviesbureau op non-profit basis'.

Het project Tijdens de bouw van de wijk De Plaat lag er jarenlang een zandberg, die de gemeente op verzoek van de bewoners jaarlijks recht

afstak voor oeverzwaluwen. Toen in 2002 het Reimerswaalpark werd aangelegd, bouwde de gemeente – dankzij inspraak door bewoners en natuurorganisatie IVN Groene Zoom – een permanente kunstmatige oeverzwaluwwand. Hij staat op een eilandje; een gemetselde muur van gebroken stoeptegels met ongeveer 250 nestingen. Daarachter ligt zand gestort, waarin de oeverzwaluwen elk jaar hun nesten uitgraven. Gemeente en vrijwilligers zorgen ervoor dat de 'berg' elk voorjaar schoon en fris toegankelijk is. Sinds 2003 worden elk jaar bijna alle 250 toegangen gebruikt.

Meer informatie

Voorbeeldprojecten

- Wilt u ook iets doen voor stadsvogels? Kijk dan op de site van Vogelbescherming, www.vogelbescherming.nl/stadsvogels. Naast de voorbeeldprojecten genoemd in deze brochure vindt u op de site nog meer voorbeeldprojecten en achtergrond informatie.

Ecologisch groenbeheer en inrichting van steden

- Groenplan, gemeente Arnhem – <http://www.arnhem.nl>
- Duurzame Stedelijke Ontwikkeling, Provincie Gelderland – <http://www.gelderland.nl>
- Brochure ‘Bedrijven in het groen’, Landschapsbeheer Nederland – www.landschapsbeheer.nl
- Vernieuwend Ruimtegebruik, Habiforum – www.habiforum.nl
- Barometer Duurzaam Terreinbeheer, Stichting Milieukeur – www.milieukeur.nl

Vogelvriendelijke tuinen en parken

- Brochure ‘Meer vogels in de tuin’, Vogelbescherming Nederland – www.vogelbescherming.nl
- Project ‘Laat uw tuin leven’, Milieu Centraal – www.milieucentraal.nl
- Natuurbeschermingsproducten, Vivara – www.vivara.nl
- ‘Oasegids. Natuurrijke Parken en Tuinen in Nederland en Vlaanderen’, Stichting Oase – www.stichtingoase.nl
- Nationaal Keurmerk Natuurvriendelijk Tuinieren: <http://tkfy.asp4all.nl/avvn/home.htm>

Oeverzwaluwwallen

- Vogelwacht Uden, werkgroep Oeverzwaluwen – www.vogelwachtuden.nl
- Website Vogelbescherming Nederland – www.vogelbescherming.nl

Stadsvogels en stadsnatuur algemeen; literatuur

- De broedvogels van Alkmaar 2001-2004. Harry Smit, Kees Roobeek & Tom Damm. Bijzondere uitgave De Kleine Alk, Vogelwerkgroep Alkmaar e.o. (2005).
- Tilburg daar leeft meer dan je denkt; Een natuurlijke visie op de stad. Henk Kuiper, Stichting Stadsbomen Tilburg e.o. (2005).
- Sijsjes en Drijfsijsjes; De vogels van Amsterdam. Martin Melchers & Remco Daalder (red.), Schuyt & Co. (1996).

-
- Vogelen in Amsterdam. Ellen de Bruin, Jip Louwe Kooijmans & Geert Timmermans, KNNV, afdeling Amsterdam & Vogelwerkgroep Amsterdam, 2000
 - Leiden lekker wild; Over natuur in de stad. Jasper Groos, Gemeente Leiden Dienst Milieu en Beheer (2003).
 - Turkse tortels en Spaanse ruiters; Planten en dieren in Leidse parken. Jasper Groos. Gemeente Leiden, Dienst Milieu en Beheer Leiden (2004).
 - Gierzwaluwen boven Amersfoort. Marjo en van der Lelie & Hans Schouten Gierzwaluwwerkgroep Nederland, Afdeling Amersfoort (2002).
 - Stadsecologie; De Stedelijke omgeving als ecosysteem (2000). Jelle Reumer. Natuurmuseum Rotterdam (2000).
 - Dieren in de Woonomgeving; De bevordering van de huisvesting van niet-huisdieren in de woonomgeving (2003), Michiel Haas, NIBE Publishing (2003).
 - Broeders, trekkers en dwalers: Vogels van Den Haag en omgeving. Tom Lorij (red.). Uitgeverij “De Nieuwe Haagsche” (2000).

Regels en subsidiemogelijkheden

- Stadsnatuurbeleid van VROM – www.vrom.nl
- Het stedelijk gebied als biotoop – Ministerie van LNV – www.minlnv.nl
- Nationale Pakketten Duurzaam Bouwen – www.dubo-centrum.nl
- De Groene Hypotheek – www.dubo-centrum.nl

Nestpannen en gevelstenen

- Gierzwaluwwerkgroep – www.gierzwaluw.com
- Bouwen voor gierzwaluwen, Zwaluwen Adviesbureau – www.zwaluwen.nl
- Mussendakpannen, Dakpanfabrikant Koramic – www.koramic.nl.
- Handleiding ‘Natuurvoorzieningen aan Gebouwen’, Stichting Bouw Research – www.sbr.nl
- Waveka Natuurbeschermingsartikelen – www.waveka.nl
- Vogels onder Dak (1994), Tom den Boer & Frank Majoor, Stichting Uitgeverij KNNV / Vogelbescherming Nederland

Colofon

Uitgave

Vogelbescherming Nederland

Teksten

Marieke Weerheim

Redactie

Gerald Derksen, Hans Krüse, Kees de Pater
en Jasper de Ruiter

Eindredactie

René de Vos

Vormgeving

Edwin van de Laar Grafisch Ontwerpburo

Druk

Drukkerij C.C. Callenbach B.V.

Papier

Omslag: Mega mattt 250 grs
Binnenwerk: Mega matt 115 grs

Oplage

500 exemplaren

Fotografie

Foto Natura

Bijlsma & Ruiter (p8), Alan Barnes (voorzijde omslag
[gierzwaluw]), Laurence Delderfield (omslag [stad], p13),
Paul Hobson (p4), Gerard de Hoog (achterzijde omslag),
Jos Korenromp (p10), Wil Meinderts (p7, p21),

KINA

Stoelwinder (p3)

Remco Barkhuis (p18)

Erik Honing (p16)

Hans Krüse (p9)

Hans de Kruyf (p15)

Fotostudio Frans Lossie, Heusden (p17)

Ingrid Nagtzaam (p19, p23)

Rutger Polder (p22)

Petri Schimmel (p14)

Bouwbedrijf Wensink en Prins (p20)

Het werk van Vogelbescherming
Nederland wordt ondersteund
door de Nationale Postcode Loterij.

© 2006 Vogelbescherming Nederland, Zeist

*Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of vermenigvuldigd door middel van druk, fotokopie,
microfilm of welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.*

Vogelbescherming Nederland zet zich in voor vogels en hun leefgebieden. Vogels zijn een goede graadmeter voor de kwaliteit van natuur en milieu. Handhaving van hun soortenrijkdom onder natuurlijke leefomstandigheden is een essentiële voorwaarde voor het behoud van de biodiversiteit op aarde.

Samenwerking is de sleutel tot succesvolle bescherming. Op regionaal, nationaal en internationaal niveau werkt Vogelbescherming Nederland samen met collega-organisaties, overheden en vele vrijwilligers. Vogelbescherming Nederland is Partner van BirdLife International, wereldwijd actief voor vogels en natuur.

Postbus 925
3700 AX Zeist
tel 030 693 77 00
fax 030 691 88 44
www.vogelbescherming.nl
info@vogelbescherming.nl